

Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu – Ming Çin’i İlişkileri

*Ottoman Empire – Ming China Relations in 16th Century According
to Ming Historical Records*

Giray FİDAN*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu ve Ming Çin’i Asya kıtasının iki ucunda 16. Yüzyılın en güçlü ve köklü iki devletidir. Siyasi, askeri, kültürel ve ticari açıdan buldukları coğrafyalarda en etkili uluslararası güçlerdir. Türklerin kurucu ve yönetici unsuru olduğu Osmanlı İmparatorluğu, Çin’den habersiz değildir. Türkler ve Çinliler tarihin çok eski dönemlerinden beri ilişki halindeyler. 16. Yüzyılda Osmanlı’dan gelen bazı elçiler Ming Çin’i sarayına Hediyeler getirmişler ve Osmanlı ile Çin arasında ilişkiler bu dönemde de devam etmiştir. Bu Makale’de Ming Çin’i tarih kayıtlarına göre Osmanlı – Çin ilişkileri incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER

Osmanlı İmparatorluğu, Ming Hanedanı, Çin, Türk – Çin İlişkileri

ABSTRACT

Ottoman Empire and Ming China are located on the wosides of Asia continent and are the most powerful and traditional empires of 16th century world. Within their geographies they have a great influence in political, military, culture and trade issues. Ottoman Empire was aware of China and was trying to establish relationship with her. Turks which was the main and founder element of Ottoman Empire has deep relations with Chinese from the beginning of written history. Delegates from Ottoman Empire arrived in Ming China in 16th century and carried on this historical relationship. In this paper relationship between Ottoman Empire and Ming China examined according to Ming China’s historical records.

KEY WORDS

Otoman Empire, Ming Dynasty, China, Turkish – Chinese Relations

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Çeviribilim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

Türkler ve Çinliler tarihin ilk devirlerinden itibaren bazen yakın bazen de aynı coğrafyayı paylaşmış; birçok kez savaşmış ya da ortaklıklar geliştirmiş ticari, askeri ve kültürel ilişkiler kurmuşlardır. Türklerin yazıyı kullanmalarından önce Türk tarihi ile ilgili birçok bilgi ise Çin tarih kayıtlarında bulunmaktadır. Bu nedenle Çin ve Çince Türk tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkler 8. ve 9. Yüzyıllardan itibaren İslamı seçmişler ve batı'ya, Anadolu ve Avrupa'ya doğru göç etmeye başlamışlardır. Bu göç nedeniyle Türklerin Çin ile olan ilişkileri azalmış da olsa ilişkiler tamamen kopmamıştır. Türklerin batıya göçlerinin önemli nedenlerinden birisi de İpek Yolu'dur. Kuraklık, nüfus artışı gibi nedenler dışında İpek Yolu ticareti'nin ürettiği zenginliği kontrol etmek Türklerin kurduğu bütün devletlerin önemli dayanaklarından birini oluşturmuştur. Zaten Türklerin göç ettikleri yerler ve göç güzergahları göz önünde bulundurulduğunda bu göç'ün İpek Yolu ile doğrudan ilişkili olduğu anlaşılabilir. Ayrıca Türk devletleri'nin, söz konusu ticareti kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak için birçok önlem aldıkları da görülmektedir.

Türkler, Doğu Asya ile Avrupa arasında kilit bir rol oynamışlardır. Bilindiği gibi insanlığın ortak gelişimine sayısız katkılarda bulunmuş olan büyük Çin uygarlığı; insanlık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Çin'de ortaya çıkan bazı buluşlar insanlığın gelişimi açısından son derece önemlidir. Özellikle 4 büyük Çin buluşu olarak da bilinen; Barut, Pusula, Kâğıt ve Matbaa'nın Avrupa'ya ulaşması ve yaygın olarak kullanılması hem Coğrafi keşifleri tetiklemiş hem de Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimi hareketleri'ni derinden etkilemiştir.¹ Türkler ise Doğu ve Batı arasındaki büyük Avrasya coğrafyasında Doğu – Batı ve Batı – Doğu yönünde ticaret ve kültür'ün köprüsü durumundadır. Türkler tıpkı arıların çiçeklerden aldıkları polenleri dağıtması ve yaşamın devamını sağlaması gibi Doğu'nun birçok değerini Batı'ya taşımış ve uygarlığın gelişmesi için hayati önemde olan Doğu – Batı etkileşimini sağlamıştır.

¹ Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri 4 büyük Çin buluşu olarak bilinen pusula, barut, matbaa ve kâğıdın Avrupa'ya ulaşması ile mümkün olabildiği. Çin, zaten medeniyet olarak bu dönemde Avrupa'dan daha ileri bir düzeydedir. (Temple 2007: 11 - 13) Sanayi Devrimi'nin bütün bu büyük buluşlara rağmen Çin'de gerçekleşmemesinin en önemli nedeni ise Çin'in coğrafyasıdır. Sanayi Devriminin ana itici gücü olan enerji yani kömür örneğin İngiltere'de bol miktarda ve her yerde bulunurken ve taşıma maliyeti çok düşükken Çin'de kömür yataklarının önemli bir bölümü Çin'in kuzey batısında bulunmaktadır ve Doğu'ya yani gelişmeye müsait bölgelere getirilmesi büyük bir maliyet getirmektedir. (Fidan 2011: 23)

Türklerin Çin ile ilişkileri en eski devirlerden başlamıştır. Bilinen Çin tarihinin en eski hanedanı olan Shang Hanedanı² döneminde Türklerin Çinliler ile ilişkide oldukları bilinmektedir. Genel anlamda Çin kültürüne Türkler ve Moğolların tesiri ile Gök-Tanrı düşüncesi egemen olmaya başlamıştır. Ayrıca Çinliler daha fazla at beslemiş ve at arabaları kullanımı özellikle yüksek sınıflar arasında yaygınlaşmıştır. (Eberhard 1995: 30). Shang hanedanının hemen ardından yönetimi ele geçiren Zhou³lar ise gerçek manada bir Çin hanedanı sayılmaktadır. Zira Zhou'lar da bulunan ve Çin'in karakteristik özellikleri sayılabilecek bazı unsurlar Shang hanedanında bulunmamaktadır. Bu özelliklerin birçoğu Atlı-Göçebe milletlerin de tesiri ile Çin kültürünün içerisine yerleşmiştir. Çin, Shang döneminde henüz tam manasıyla ataerkil bir yapıda değildir ve din de zirai bir din olarak ortaya çıkmıştır. Zhouhanedanı'nı kuran kabile'nin ise Türk ve Tibetlilerden oluştuğu düşünülmektedir. Bu nedenle Zhou hanedanını oluşturan bu çekirdekte Türk etkisi oldukça dendir. Önceleri Shang hanedanına tabi olan Zhou'lar güçlendikten sonra Shang hanedanına son vermişler ve Zhou hanedanını kurmuşlardır. Elbette yerleşik Çin kültürüne sahip olan Shang'lar ile göçebe özellikleri ön planda olan Zhou'ların arasında kültürel bir etkileşim de meydana gelmiştir. Bu dönem Çin kültürünün gerçek manada oluştuğu bir zaman olmuştur. Bu sırada Zhou'ların getirdiği birçok özellik de Çin kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve Çin karakterinin içerisine girmiştir. Zhou'lar Çin'i M.Ö. 1045'den M.Ö. 256 yılına kadar yönetmişlerdir. Zhou devrinde ayrıca Çin tarihini ve felsefesini derinden etkileyecek birçok şahsiyet ortaya çıkmıştır. Bu dönem M.Ö. 550 ve M.Ö. 280 yılları arasında Çin felsefesi ve sosyal hayatının temelleri atılmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan Konfüçyüs ve Lao Zi gibi düşünürler Çin'in yüzlerce yıl dünya bakışının ve toplumsal yapısının prensiplerini ortaya koymuşlardır. Bu sırada Zhou'lar da yavaş yavaş yıkılmaya yüz tutmuş ve birçok beylik buldukları yerlerde etkin hale gelmiş ve Çin uzun zaman sürecek olan bir fetret devrine girmiş bulunuyordu. Sayıları 1000'e yakın beylik zaman içerisinde 14'e kadar azalmıştır. Savaşan Beylikler dönemi Çin tarihinin en çalkantılı ve sıkıntılı dönemi olarak bilinir ve "Savaşan Beylikler" dönemi olarak adlandırılır. Bu çalkantı birçok soruna yol açmış olsa da bazı yönlerden de fayda sağlamıştır. Birçok düşünür ortaya çıkmış ve birbirlerine düşman beyliklerin sundukları imkanlarla düşüncelerini ortaya koyma ve yayma şansına sahip olmuşlardır. Bu dönemde birçok beylik düşman oldukları beylikleri alt edebilmek için Atlı –

² Shang Hanedanı, 商朝, Shang Chao , M.Ö. 1600 – M.Ö. 1046 yılları arasında Çin'i yöneten ve Çin'in bilinen ilk hanedanı. Shang Hanedanı öncesinde Xia hanedanının da (夏朝) bulunduğu dile getirilmektedir ancak bu yöndeki tartışmalar devam etmektedir. (Wright 2001: 219) (Henige 2005: 38 - 39)

³ Zhou Hanedanı, 周朝, M.Ö. 1045 – M.Ö. 256 yılları arasında kuzey Çin'de hüküm sürmüş hanedan.

Göçebelerle de ittifaklar kurmuşlardır. Çin'in en büyük dış tehdidini de Hun'lar oluşturmaktadır. Çin tarih kayıtları uzun uzadıya Hunlarla yapılan savaşlardan, ittifaklardan bahsetmektedir.(Eberhard 1995: 31).

M.Ö. 221 yılında “Savaşan Beylikler” dönemini Qin Shi Huang'ın başında bulunduğu Qin hanedanı sona erdirir. Çin açısından bu tarih oldukça önemlidir; ardından gelecek 15 yıl gibi kısa bir sürede Qin Shi Huang Çin'i tarihinde ilk kez tam anlamıyla merkezi bir otorite etrafında birleştirecek ve Çin'e damgasını vuracak birçok devrime imza atacaktır. Bu kısa zaman içerisinde ağırlık ve ölçü birimleri, Çince Karakterler, kanunlar, ülkeyi baştanbaşa kat eden yeni yollar ve Çin Seddi inşaatı gibi birçok önemli proje gerçekleştirilmiştir. Bu sırada Çin'in kuzeyinde de Hunlar yeni bir hükümdarın yönetiminde birleşmiş ve Çin'i tehdit eder bir hale gelmişlerdir.(Eberhard: 1995: 76).

Kısa süren Qin hanedanının ardından M.Ö. 206'da Han hanedanı Çin'in hakimi haline gelir. Qin ve Han hanedanı Çin'de hüküm sürerken; Hunların başına Tou Man ardından da Mao Dun'un geçtiği ve Hunların birliklerini sağlayarak Çin'e büyük bir tehdit haline geldikleri dönemdir. Henüz tamamen birliğini sağlayamamış olan Çin içerisinde de Hunlarla işbirliği yapan ve onların tarafında yer alan birçok Çinli bulunmaktadır. Göçebe yaşam tarzına sahip Hunların amacı kendilerinden sonra gelecek diğer Kuzey Çin göçebe halkları gibi Çin'i ele geçirmektir. Göçebelerin ellerinde bulunmayan ve üretmedikleri tahıl, porselen, çay ve ipek gibi birçok değerli eşya göçebe halklar için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bu nedenle bu halkların en büyük amaçları Çin'i ele geçirmek olmuştur. Bu sayede Çin'i kontrol ve nüfuz etmek kaygısıyla Çin'in yerleşik düzeni ile Hunların göçebe yaşam tarzı büyük bir sentez oluşturacaktır. Hunlar kendilerine ait bir yazıları da bulunmadığı için bu dönemde Çince yeni kurulan devlet içinde Çinli memurlarında bulunması neticesinde yazılı dil olarak kullanılmaya başlanmıştır. Elbette Çin'in kurum ve taktikleriyle kendi yaşam biçimini harmanlamış olan bu devlet Çin için büyük bir tehdit haline gelmiştir. Bu nedenle Han imparatorlarının en büyük amacı Hunlar ile Çin içerisinde ittifak yapabilecek olanları bertaraf etmektir. Bu tehdidin farkına varan Çin ise Hunlarla bir şekilde anlaşma yapma yoluna gitmiş ve böylece varlığını garanti altına almıştır.⁴ Geçici barış tesis edilmiş olsa da Hunlar ve Çin arasındaki savaşlar devam etmiştir. (Eberhard 1995: 88).

⁴ Söz konusu anlaşma “Siyasi Evlilikler” (和亲, appeasement) yoluyla ve Hun'lara gönderilen hediyeler ile sağlanmıştır. (Zhang 2010: 94-99)

Han hanedanının yıkılmasının ardından Çin tekrar bir fetret dönemine girmiştir. Bu dönem 220 – 589 yılları arasında devam eder ve Üç Devlet Dönemi (San Guo⁵) olarak adlandırılır. Çin'in bu karışıklığından da faydalanan Hunlar bu dönemde gelecekte kurulacak Türk devletlerinin de temelleri sayılabilecek yeni bir birliği Çin'in kuzeyinde kurmayı başarmışlardır. Çin'in zayıflığı da Hunlara Çin'i kontrol etmek imkânını sağlamıştır. Bu devirde tarih sahnesine Çin'in batı bölgelerinde Türk ve Moğol kökenli iki yeni devlet de çıkmıştır. Bunlar XianBei⁶ ve TuoBa⁷'lardır. Hunlar da bu devirde Çin topraklarının bir kısmını ele geçirmişlerdir. (Eberhard 1995: 123).

Türklerin, “Tu Jue⁸” yani Göktürk adıyla tarih sahnesine çıktıkları Sui ve Tang hanedanı dönemleri hem Çin hem de Türk tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde birçok Türk kökenli kişi Çin devletine ve Çin kültürüne büyük katkılarda bulunmuştur. Bu dönemde Türk kökenli kişiler müzik, dans, resim, mimari, edebiyat, hukuk, askerlik, tıp ve sosyal hayat üzerinde etkili olmuşlardır. (Okay 1988).

Tang hanedanının yıkılmasının ardından Çin 906 – 1280 yılları arasında devam edecek yeni bir parçalanma devrine girmiştir. Bu döneme “Beş Hanedanlık⁹” adı verilmektedir. Türkler özellikle bu dönemde Çin'in kuzey ve batısında bazı devletler kurmuşlardır. 1280 yılından itibaren ise kuzeyden gelen Moğollar Çin'in tamamını ele geçirmişler ve Yuan hanedanını kurmuşlardır. Bu hanedan Zhu Yuan Zhang'ın Ming hanedanını kuracağı 1368 yılına kadar hüküm sürmüştür.

Çin'in dünya nizamı anlayışının bir parçası olan “Haraç Sistemi” Çin'in kültürel merkez olma iddiası ve üstünlük anlayışının bir ürünüydü. (Fairbank 1942: 129). Bu hiyerarşik sistemde, bağımlı devletler üstün Çin kültürü tarafından çekilir ve kendi istekleriyle Çin'e haraç ya da hediye gönderirlerdi. Bunlar genellikle söz konusu ülkenin kendi ürettiği şeylerden olurdu. Çin imparatorunun yüceliğini göstermek için de gelen heyetler Çin'den, getirdiklerinden kat kat daha değerli Çin mallarıyla ülkelerine geri dönerlerdi. Yabancıların haraç getirmesi sayesinde, Çin onların uygarlaşmalarını ve Çin'e saldırmamalarını sağlamaya çalışmaktaydı. ‘Haraç Sistemi’, böyle bakıldığında Çin'i yabancı saldırılarından koruyan bir savunma mekanizması gibi işlemekteydi. (Rossabi 1983). Bağımlı ülkeler Çini'n takvimini kulla-

⁵ 三国, San Guo. Üç devlet dönemi. Bu devletler; Wei (魏), Shu (蜀) ve Wu (吳)'dur.

⁶ 鲜卑, Xian Bei. Günümüz Shan Xi, Shaan Xi, Gan Su, Qing Hai, He Bei ve İç Moğolistan bölgelerinde hüküm sürmüş atlı göçebe bir halk.

⁷ 拓拔, TuoBa. Batı ve Kuzey Çin'de 310 – 536 tarihleri arasında hüküm sürmüş atlı göçebe bir halk.

⁸ 突厥, Tu Jue. Göktürkler.

⁹ 五代十国, Wu Dai Shi Guo hanedanlık dönemi.

nırlar ve hükümdarları Çin imparatoru tarafından onaylanırdı. Bu devletler saldırıya uğradıklarında Çin'den yardım da isteyebilirlerdi.

Bu sistem Çin'in gücünü muhafaza etmek için çalışmaktaydı. Ancak Çin güçsüz düştüğünde işlemedi.¹⁰ “Haraç Sistemi” Çin'e dış ilişkilerini yönetmekte, Doğu Asya'da baskın pozisyonunu sürdürmekte ve sınırlarının korunmasında yardımcı olacak bir araçtı. Ancak zaten güçlü olmayan devletler Çin'in koruyuculuğunu kabul etmekteydiler ve bu da Çin'e güçsüz devletleri de korumak gibi bir yük getirmekteydi. Bunun yanında, bağımlı devletin “Haraç Sistemi” anlayışı Çinin anlayışından farklıdır. “Haraç” veren devletler karşılığında Çinden çok daha değerli malzemeler aldıkları için, bunun işbirliklerinin karşılığı olduğunu düşünmekteydiler. Örneğin Moğollar, Ming yönetiminin, gönderdikleri “Haraç” elçilerini değerli mallarla geri göndermesini, kuzeydeki sınırlarda güvenliği sağlamalarının bir karşılığı olarak görmekteydiler. (Serruys 1967) Japon Prensi 1369'da Ming imparatorunun yolladığı elçileri hapsedirip bir kısmını da idam ettirmiş ve 1382'de bir mektupta şunları söylemiştir: “Nasıl diz çöker ve Çin'in üstünlüğünü kabul ederiz!” (Wang 2001: 222). Ming hanedanlığının gücü arttıkça, sonraları Japonya da “Haraç” sisteminin bir parçası haline gelmiştir.

Ming yönetimi altında Çin, sınırları dışındaki çıkarlarını, güçlü olduğunda genişletti ve güçsüz olduğunda ise bu etki gücüyle orantılı olarak azaldı. Ming hanedanlığı imparator ZhuYuanZhang'ın1387'de Moğolları yenilgiye uğratmasından itibaren bölgesel bir hegemon güç olmaya başladı. Bundan sonra, Çin'in Doğu Asya'daki gücünü sarsabilecek hiçbir tehdit ortaya çıkmadı. İmparator Zhu Di ülkenin kaynakları elverdiğince ve Ming Çininin büyüyen gücünden faydalanarak, ülkesinin stratejik çıkarlarını genişletti. 1407'de Vietnam'ı ele geçirdi, Çin'in denizlerdeki çıkarlarını 7 büyük keşif yolculuğuyla doruk noktasına ulaştırdı¹¹ (1405–1433), ve Moğollara karşı büyük çaplı saldırılar düzenledi (1409–1424). Çin'in baskın pozisyonu, 1449'da Tumu'da Moğollara yenilmesiyle sona erecektir. Bundan sonra “Haraç” sisteminde çatlaklar oluşmaya başlamıştır. Ming Çin'i kendi bağımlı devleti olan Hami'yi defalarca istila eden Turfan'dan bile koruyamayacak duruma gelmiş ve 1528'de Turfan'ın isteklerini kabul etmeye mecbur kalmıştır.

¹¹ 郑和, Zheng He, 1405 ve 1433 yılları arasında Ming döneminde yaşamış bir hui hadım ağa. Diplomat ve amiral olarak imparatorun emriyle Güney Doğu Asya, Güney Asya ve Doğu Afrika'ya seferler düzenlemiştir.

Osmanlı devleti Ming tarih kayıtlarında Lu Mi¹² ve Lu Mi Guo¹³ ismiyle geçmektedir. ‘Lu Mi’ Rumi’nin Çince seslerle yazılmış halinden başka bir şey değildir. ‘Lu Mi Guo’ ise Rumi Ülkesi yani Osmanlı ülkesidir. Rumi isminin kaynağı tıpkı Batı’da olduğu gibi Doğu’da da Osmanlı İmparatorluğudur. (Ma ve Ma 2010: 70) Çince’den başka Çin coğrafyasında konuşulan başka dillerde de Osmanlıya ‘Rumi’ ya da ‘Rum’ adı verilmiştir. Örneğin Tibet tarih kayıtlarında Türk ya da Osmanlı anlamında ‘Rum’ sözcüğü kullanılmıştır. (Jaschke 1881: 532). ‘Lu Mi’ kayıtları Ming Tarihi’nin son bölümünde bulunan “Xi Yu Lie Zhuan¹⁴”da geçmektedir. Burada öncelikle “Xi Yu¹⁵”nün tanımını yapmakta fayda var. Bilindiği gibi Çin Asya’nın doğusunda yer almaktadır ve batısı Orta Asya’ya komşudur. “Xi Yu” en genel anlamıyla “Batı Bölgeleri” demektir ve buradan gelenler hangi milletten ve ülkeden olursa olsun “Xi Yu” genel tanımının içinde yer almaktadır. Bu nedenle Çin tarih kayıtlarında doğudan yani okyanustan gelen yabancılar ve batıdan gelen yabancılar aynı şekilde isimlendirilmemiştir. Doğudan, yani okyanustan gelen yabancılar bilindiği gibi Avrupalılar olmuştur ve Çin tarihindeki isimleri “Yang ren¹⁶” ya da “Yang Gui¹⁷”dir. Batı’dan gelen yabancılar ise genelde komşu ülkelerdir ve genel isimleri “Fan” ya da “Fan Jia”dır. Batı’dan gelen yabancıların Çin tarihinde özel bir yeri de bulunmaktadır zira Çin dünya anlayışına göre batıdan gelenler aslında Çin’in de parçası sayılan azınlıklar olarak görülmektedir. Bugünkü Tibet¹⁸, Xin Jiang¹⁹, İç Moğolistan²⁰,ı da bu çerçevede algılamak gerekir. Batıdan gelen yabancılar aslında Çinin etrafında bulunan ve Çin’e tabi olan yerlerdir²¹.

“Xi Yu Lie Zhuan”da ‘Lu Mi’den gelen elçilerin ne zaman geldikleri, ne gibi hediyeler getirdikleri ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Ancak bu kayıtlardan elçilerin gerçekten Osmanlı devleti tarafından mı yoksa; Osmanlı devletinin adını kullanarak

¹² 鲁迷, Lu Mi, Osmanlı devleti için Çin kaynaklarında kullanılan isim. Bu isim Rum nitelemesinde geliyor olmalıdır. Çince ses varlığı bakımından zengin bir dil değildir. Bu nedenle yabancı dillerden gelen sözcükler ancak Çince karakterlerin taşıdıkları ses değerleri ile ifade edilebilmektedir. Bu da zaman zaman yabancı dilden geçen sözcüğün aslının anlaşılmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

¹³ 鲁迷国, Lu Mi Guo, Osmanlı ülkesi.

¹⁴ 西域列传, Xi Yu Lie Zhuan, Batı Bölgesi Kayıtları.

¹⁵ 西域, Xi Yu, Batı Bölgesi.

¹⁶ 洋人, Yang Ren, Okyanus adamı ya da yabancı.

¹⁷ 洋鬼, Yang Gui, Yabancı Şeytan ya da 白鬼, Bai Gui, Beyaz Şeytan. Türkçedeki “gavur” ismine benzetmek mümkündür. “Gavur” Türkçede genelde batıdan gelen yabancılar için kullanılır. Genel anlamıyla Hıristiyan yabancılar için kullanılan bir isimdir. Söz gelimi Çinliler ya da Japonlar için dilimizde “gavur”dan çok “ecnebi” sözü uygun düşecektir.

¹⁸ Günümüzde Çin Halk Cumhuriyetinin güney batısında bulunan Tibet Özerk Bölgesi.

¹⁹ 新疆, Xin Jiang, Xin Jiang Uygur Özerk Bölgesi.

²⁰ 内蒙古, Nei Meng Gu, İç Moğolistan.

²¹ PaxSinica, Çin Barışı. Çin’e tabi olan ya da olduğu varsayılan yerler.

mı geldikleri anlaşılamamaktadır. Dönemin en karlı işlerinden biri paha biçilmez ürünlere sahip Çin'den mal getirmektir. Bu nedenle Ming kayıtlarında adı geçen Osmanlıdan gelen elçilerin, Osmanlı kayıtlarında da ortaya çıkarılması gerekmektedir. Elçilerin gerçekten Osmanlı'dan gelip gelmediği ise tam olarak belli değildir. Seyfi Çelebi seyahatnamesinde “*Ve her vilayetden Hitaya (Çin'e) bezergan (tüccar) gider, ol vilayetin padişahunun elçisiyim deyü bir name peyda edüb vezirlere buluşub dahi hakana buluşdurub elçi dür deyübuni elin öpdürüler. Ol sebab ile kendümeta'inşatarmuradinca ve hem hakan vafirri'ayet ve bahşış eder ve çıkub vilayetine gelir*”(Matuz 1968: 69) şeklinde yazmaktadır. Bazı tüccarların Çin'e giderek Çin imparatorundan çok değerli Çin mallarını hediye olarak aldıkları buradan da anlaşılmaktadır.

Ming Tarih Kayıtlarında Osmanlı – Çin İlişkileri ile İlgili Bölümler

是年, 琉球入貢, 魯迷國貢獅子, 犀牛.(Zhang 1984)

Bu yıl, Ryuku²² hediye (haraç) getirdi, Rumi Ülkesi (Osmanlı) aslan ve gergedan hediye getirdi. (1524 yılı)

是年, 魯迷入貢.(Zhang 1984)

Bu yıl, Rumi (Osmanlı) haraç getirdi. (1527 yılı)

是年, 土魯番, 天方, 撒馬兒罕, 魯迷, 哈密, 暹羅入貢.(Zhang 1984)

Bu yıl, Turfan, Arabistan²³, Semerkand, Rumi (Osmanlı), Hami, Siyam²⁴ haraç getirdi. (1559 yılı)

是年, 西番, 哈密, 安南入貢, 魯迷國貢獅子.(Zhang 1984)

Bu yıl, Xi Fan, Hami, Vietnam hediye (haraç) getirdi, Rumi ülkesi (Osmanlı) aslan haraç getirdi. (1564 yılı)

是年, 安南, 琉球, 烏斯藏¹, 土魯番, 天方, 撒馬兒罕, 魯迷, 哈密入貢.(Zhang 1984)

Bu yıl, Vietnam, Ryuku, Tibet, Turfan, Arabistan, Semerkand, Rumi (Osmanlı), Hami haraç getirdi. (1576 yılı)

²² Ryuku; Çince (琉球) LiuQiu: Bugün Japonya sınırlarında bulunan Okinawadır. Tayvan ve Japonya arasında bulunmaktadır. Tarihte bağımsız bir ülke olan Ryukyu şimdi Japonya'nın bir parçasıdır.

²³ 天方, Tian Fang. Çin kaynaklarında Arabistan için kullanılan genel bir isimdir.

²⁴ 暹羅, Xian Luo Tayland'ın Çin kaynaklarında geçen eski ismi. Bu nedenle; çeviride Tayland'ın Türkçede eskiden kullanılan ismi olan “Siyam”ı kullanmayı uygun buldum. (Gudai Han YuCi Dian, 2002: 1696)

是年，裁各省冗官，覈徭賦，汰諸司冒濫冗費。琉球，安南，土魯番，天方，撒馬兒罕，魯迷，哈密，烏斯藏入貢。(Zhang 1984)

Bu yıl, fazlalık olan memurlara görevlerinden el çektirildi. Ryuku, Vietnam²⁵, Turfan, Arabistan, Rumi (Osmanlı), Hami, Tibet hediye getirdi. (1581 yılı)

是年，土魯番，天方，撒馬兒罕，魯迷，哈密，烏斯藏入貢。(Zhang 1984)

Bu yıl, Turfan, Arabistan, Semerkand, Rumi(Osmanlı), Hami, Tibet hediye getirdi. (1618 yılı)

以右僉都御史巡撫甘肅。魯迷貢使留甘州者九十餘人，總兵官楊信驅以禦寇，死者十之一。榮言：「彼以好來，而用之鋒鏑，失遠人心，且示中國弱。」詔奪信官，樁死者送之歸。番人感悅。(Zhang 1984)

Batı bölgesi denetçi yardımcısı²⁶Gansu²⁷,ya gönderildi. Rumi'den (Osmanlı'dan) haraç getiren elçilerden 90 kişiden fazlası Gan Zhou²⁸da kalmıştı. Bölgesel Komutan²⁹Yang Xin³⁰ onları düşmanlarımızla savaşmaya zorladı. Onda biri öldü. Rong³¹ dedi ki: "O kişiler; iyi niyetle gelmişlerdi. Onları savaşmaya gönderdin. İnsanların güvenini kaybettin. Çin'i zayıf gösterdin." Bunun üzerine İmparatora haber verildi ve Xin adındaki bu komutan görevinden alındı. Ölenlerin cenazeleri savaş alanından alınıp tahta tabutlar³² içinde memleketlerine geri gönderildi. Yabancılar; memnun oldular.

Yukarıda Ming Tarihinde geçen olaya benzer bir olay Seyfi Çelebi Seyahatnamesinde de bulunmaktadır. Olayların aynı tarihte olup olmadığı bilinmemektedir. Seyfi Çelebi bu olayı şöyle nakleder: "*Birkaç bezerganlar (tüccarlar) Buhara'dan*

²⁵ 安南, An Nan, Bugünkü Vietnamın Çin tarih kayıtlarında 1803 yılına kadar kullanılan ismi. 1803'ten sonraki kaynaklarda bu isim modern Çince de Vietnam için kullanılan "越南" (YueNan) ismiyle değiştirilmiştir.

²⁶ 右僉都御史, YouJianDuYuShi. You (右) sağ anlamına gelmektedir ve Batı yönünü simgeler. Çin tarihinde eğer bir göreve iki eşit kişi atanmışsa bunların Batı'da olanına verilen isim (Hucker 1985: 584). Jian (僉) resmi görev ünvanlarının önüne gelerek yardımcı, muavin anlamı verir (Hucker 1985: 152). DuYuShi (都御史) ise Ming ve Qing hanedanları döneminde Doğu ve Batı'da iki adet makam olmak üzere tesis edilmiştir. Baş Denetçi anlamına gelmektedir(Hucker 1985: 546).

²⁷ 甘肅: (Gan Su) Orta Batı Çin'de bulunan bir eyalet.

²⁸ 甘州: (GanZhou) Çin Halk Cumhuriyetinin batısında bulunan Gan Su (甘肅) eyaletinin Zhang Ye (張掖) şehri.

²⁹ 總兵官, ZongBingGuan, Belli bir bölgeden sorumlu savunma komutanı. Ming döneminde kuzey batıda bulunan bu makamdan 9 komutan sorumludur. (Hucker 1985: 533).

³⁰ 楊信, YangXin, Kişi ismi.

³¹ 榮, Rong ; tam ismi詹榮, ZhanRong. 1500 – 1551 yılları arasında yaşamış Çinli devlet adamı.

³² 樁, Hui, Tahtadan yapılmış, boyutları küçük bir tür tabut.

Hitay'a (Çin'e) giderken yolda Kalmuk (Moğol) haramisi bunları urubmallarunalur. Bunlar Hitay'a varub Hakan'a (Çin imparatoru) şikayet ederler ki "Kalmuk haramisi yolda malımız aldı" deyü. Hakan dahi vezirine buyurur ki: "Var, bunlara kendü Kur'anlarınca and ver, ne kadar ki malları gitmiş ise, hazineden ver" deyüemr etti. Vezir dahi varubbezerganlara Kelam – i Kadim'e (Kur'an-ı Kerim) andverüp ne kadar malları gitmiş ise ol kadar mal verdi."(Matuz 1968: 63)

宮中用度日侈，數倍天順時。一鵬言：「今歲災用詘，往往借支太倉，而清寧，仁壽，未央諸宮，每有贏積，率饋遺戚里。曷若留供光祿，彰母后德。」帝命乾清，坤寧二宮暫減十之一。魯迷貢獅子，西牛，西狗，西馬及珠玉諸物。一鵬引漢閉玉門關謝西域故事，請敕邊臣量行賞賚，遣還國，勿使入京，彰朝廷不寶遠物之盛德，不聽。(Zhang, 1984)

Sarayın günlük masrafları çok fazladır. Ülkenin durumunun iyi olduğu zamanlardan da fazladır. Yi Peng³³ dedi ki: "Felaket yıllarındayız. Kadınların sarayları da İmparatorluk hazinesinden alırlar parayı. Artan parayı da akrabalarına verir, geri iade etmezler. Zor zamanlarda tasarruf etmeliyiz." İmparator, iki sarayın masraflarının yüzde on kesilmesi emrini verir. Rumi ülkesi (Osmanlı), aslan, batı ineği, batı köpeği, at, inci, yeşim gibi hediyeler getirdi. Yi Peng bunun üzerine Han hanedanlığı dönemindeki "Yu Men Guan"³⁴ın kapatılması hikâyesini örnek gösterdi. Memurların; gelen elçilerin kat ettikleri yola göre hediyelerle geri gönderilmesini buyurdu. Pekin' gitmelerine izin vermeyin ki; böylece orada onlar için yapılacak masraf da kısılmış olur. Getirilen bu hediyeler bizim işimize yaramaz. İmparator söyleyenleri ciddiye almaz.

西域魯迷貢獅子、西牛方物，言所貢玉石計費二萬三千餘金，往來且七年，邀中國重賞。錄言：「明王不貴異物。今二獅日各飼一羊，是歲用七百餘羊也。牛食芻菽，今乃食果餌，則食人之食矣。願返其獻，歸其人，薄其賞，以阻希望心。」帝不能用。(Zhang 1984)

Rumi (Osmanlı) aslan, batı ineği ve yerel ürünlerini hediye getirdi. Elçilerin söylediklerine göre getirdikleri malların değeri 23.000 altındır. (Üstelik) Gidiş dönüş yolu 7 yıl sürmektedir. Çin'in onları ödüllendireceğini ummaktadırlar. Lu dedi ki: "Ming İmparatoru bu getirdiklerinizle ilgilenmemektedir. İki aslan günde bir koyun yer. (Bu da) Bir yılda 700'den fazla koyun eder. İnekler ot yerler, şimdi ise sebze ve meyve yemektedirler. Bunların yedikleri de insanın yediğiyle aynıdır. Ge-

³³ 鄭一鵬, Zheng Yi Peng, 1460 – 1542 yılları arasında yaşamış, Ming dönemi devlet memurlarındandır.

³⁴ 玉門關, Yu Men Guan, İpek yolunun üzerinde bulunan Dun Huang'ın batısında bulunan bir kapı. Yeşim Kapısı olarak Türkçe'ye çevrilebilir. Bu kapı Han hanedanlığı döneminde yapılmıştır. Burada verilen örnek o dönemde ipek yolu'nun yabancılara bir süre için kapatılması'dır.

tirdiklerinizi size geri vermek isteriz. Onları az bir şeylerle geri göndermeliyiz yoksa sürekli gelirler.” İmparator bu sözleri ciddiye almadı.

十七年復貢，其使臣請游覽中土。禮官疑有狡心，以非故事格之。二十二年偕撒馬兒罕、土魯番、哈密、魯迷諸國貢馬及方物。後五六年一貢，迄萬曆中不絕。(Zhang 1984)

Wan Li'nin 17. Yılında Elçiler Çin'in iç bölgelerine gelip gezmek istediler. Li Guan Bu kişilerden şüphelendi. Bu görülmemiş bir şeydir diyerek onlara izin vermedi. 22. Yılda Turfan, Hami, Rumi (Osmanlı) ülkelerinden at ve ülkelerine ait şeyler getirdiler. Sonra her 5-6 yılda bir gelmeye devam ettiler Wan Li'nin döneminde de bu geliş gidişler devam etti.

魯迷，去中國絕遠。嘉靖三年遣使貢獅子、西牛。[四]給事中鄭一鵬言：「魯迷非嘗貢之邦，獅子非可育之獸，請斂之，以光聖德。」禮官席書等言：「魯迷不列王會，其真偽不可知。近土魯番數侵甘肅，而邊吏於魯迷冊內，察有土魯番之人。其狡詐明甚，請遣之出關，治所獲間諜罪。」帝竟納之，而令邊臣察治。(Zhang 1984)

Rumi (Osmanlı) Çin'den çok uzaktır. Jia Jing 3. Yılında (1524) Rumi aslan, batı ineği getirdi. Zheng Yi Peng der ki: Rumi daha önce haraç getirmemişti (ilk kez getiriyor). Aslanlar burada beslenebilecek hayvanlar değildirlerdir. Bunları istemiyoruz. Ancak İmparatorumuzun alicenaplığını göstermek için alabiliriz. Rumi'nin bizimle çok ilişkisi yoktur. Nasıl kişiler olduklarını bilmiyoruz. (Osmanlı) Turfan'a yakındır Gansu'ya birçok kez (izin olmadan) girmişlerdir. Rumi'den gelenlerin arasında (isim listesinden) anladığımız kadarıyla Turfanlılar da var. Bize zarar vermek istedikleri çok açıktır. Ülkemizden çıkmalarını isteriz. Casusluk suçuyla yargılanmalarını istiyoruz. İmparator sınırdaki memurlara konuyla ilgilenmelerini emreder.

Sonuç

Tarihte Türk-Çin ilişkileri incelemeleri; özellikle araştırma ve çalışmaların yoğunlaşmış olduğu İslamiyet öncesi Türk tarihi çerçevesinde algılanmakta ve daha çok Hunlar ve Göktürk dönemlerinde yaşanan ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Özellikle Çin tarihinde Tang hanedanı dönemine kadar olan ilişkilerin fazlalığı ve bunların yazılı hale getirilerek Çin tarihçileri tarafından titizlikle ve oldukça tarafsız bir biçimde aktarılması araştırmacıların bu döneme yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. Tang sonrası dönemde ise bu kayıtların azlığı dolayısıyla Türk-Çin ilişkilerinin kesintiye uğradığı gibi bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Türklerin batıya göçmelerinden sonraki dönemler ile ilgili Çin kaynaklarına dayalı olarak yapılan araştırmalar kaynakların da yetersizliği nedeniyle oldukça azdır.

Türklerin batıya göçlerinden sonra da Çin ile ilişkileri devam etmiştir. Bu çalışmada ele aldığımız kaynaklardan, Osmanlı döneminde de Çin ile ilişkilerimizin devam ettiği anlaşılmaktadır.³⁵ Bu dönemde Osmanlı'dan birçok elçi heyeti Çin'e gelmiş ilişkiler Ming hanedanı sona erene dek devam etmiştir. Osmanlı arşivlerinde de konu ile ilgili araştırma yapılması ikili ilişkilerin tarihinin araştırılmasında önemli bir eşiğin aşılmasına büyük katkı sağlayacaktır. ©

³⁵ Çin Tarihi boyunca yazılan bütün Hanedan Tarihleri söz konusu hanedanın yıkılmasının ardından yönetimi ele geçiren yeni hanedan tarafından tasnif edilmekte ve yazılmaktadır. Bu Çin tarih yazıcılığının bir geleneği haline gelmiştir. Hanedan Tarihlerinde önemli olan veya önemli olduğu düşünülen olaylara yer verilmiştir. Bu kayıtların yanında ayrıntılı yerel kayıtlar (地方志) da bulunmaktadır. (Zhou 1998: 20 - 25)

KAYNAKLAR

- EBERHARD, Wolfram (1995), “Çin Tarihi”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- FAİRBANK John (1942), "Tributary Trade and China's Relations with the West", *The Far Eastern Quarterly*, No. 2.
- Henige, David P. (2005), *Historical Evidence and Argument*, University of Wisconsin Press.
- HUCKER, Charles O. (1985), *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Stanford University Press.
- JASCHKE, H. A. (1881), *A Tibetan - English Dictionary*, Late Moravian Missionary at Kyelang, British Lahoul, Londra.
- Ma Ming Da, Ma Yi (2010) “Ming Yu Ao Si Man Tu Er Qi Di Guo”, *Wu Yi Da Xue Xue Bao (She Hui Ke Xue Ban)*, Vol. 12, No.1, s. 70 – 74.
- MATUZ, Joseph (1968), *L'ouvrage de Seyfi Çelebi*, Librairie Adrien Maisonneuve, Paris.
- OKAY, Bülent (1988), *Sui – T'ang Hanedanları Döneminde Çin'deki Orta Asya Kökenli Kişiler ve Çin Uygarlığına Katkıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ROSSABI, Morris (1983), *China Among Equals: the Middle Kingdom and Its Neighbors, 10th-14th Centuries*, University of California Press, 1983.
- SERRUYS, Henry, “Sino-Mongol Relations During the Ming”, *Brussels Institut Belge des Hautes Etudes Chinoises*.
- Temple, Robert (2007) *The Genius of China: 3000 Years Of Science, Discovery and invention*, André Deutsch.
- WANG, Y (2001), *Power Politics of Confucian China*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Chicago.
- Wright, David C. (2001), *History of China*, Greenwood Press, Westport, USA.
- ZHANG, Ting Yü (1984), *Ming Shi (Ming Tarihi)*, Zhong Hua Shu Ju (Çin Basımevi), Pekin.
- Zhou Xun (1998), *Zhong Guo Di Fang Zhi*, Shang Wu Yin Shu Guan.